

KÄVIN JA KUULIN 2

ULKOASIAINHALLINNON POLIITTINEN
RAPORTOINTI 1933–1945

Jussi Pekkarinen

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ
OTAVA

Julkaisija: Ulkoministeriö
Kustantaja: Kustannusosakeyhtiö Otava
Kualähteet: Ulkoministeriön kuva-arkisto
Ulkoasu: Petteri Kivekäs

© Jussi Pekkarinen ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2025

ISBN 978-951-50348-4

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2025

SISÄLLYS

Lukijalle / 8

I TURVALLISUUDEN PETTÄESSÄ 1933–1939

- Pienen kansan oljenkorsi / 14
Neuvostoliitosta on tulossa imperialistinen valtio / 17
Viranomaiset pelkäävät keskusteluja / 20
Mauria ei enää tarvita / 24
”Asiaan täydellisesti perehtyneet henkilöt” / 27
Virastotyö on voimien tuhlausta / 30
Idän vaaraa ei ymmärretä / 33
Kiinnostaako Suomen itsenäisyys ketään? / 37
Diplomatia ei auta, täytyy ampua / 40
Viran mukana järki / 43
Ulkoasiainhallinto on heikoissa kantimissa / 46
Kestiekievarissa ei ole aikaa ajatella / 49
Ei takuuta Neuvostoliitolta, vaan sitä vastaan / 53
Turhautuneet piilokirjailijat / 56
Pienelle maalle vaatimatonkin tuki on tärkeä / 59
Lehtien lukemista Kööpenhaminan-lähetystön kansliassa / 63
Valtioiden luotettavuus sopimuskumppanina / 66
Mitäänsanomaton tyhjentävä vastaus / 70
Hitlerin impulsiivisuus on vaarallista / 73
Sota ei ole enää vältettävissä / 76
Kierteleviä ja kaartelevia vastauksia / 80
Vastuun pakoilua raportoinnissa ei voi antaa anteeksi / 83
Ehdottoman luottamukselliset toisen käden tiedot / 87
Viikonlopuksi maalle tai yllättävä sairastuminen / 92
Ahkera seurustelu / 94
Tarkoituksena estää maailmansota / 97
Lähettilään luonne / 102
”En ole unohtava tätä käyntiä” / 105
Tietolähde pelottavan oikeassa / 108
Vanhoja seniilejä miehiä / 112

Uskotaan mitä toivotaan / 114
Kylläiset ja nälkäiset valtiot / 118
Raporttien jakelu toivottoman hidasta / 123
Kaikkein tietävimmät lähteet / 130
Köyhälistöstä nousseet johtajat / 133
Julistukset ovat arvottomia / 136
Tuhatvuotinen viha ei hevin katoa / 138
Valtio täyttää sitoumuksensa vain, jos siitä on sille hyötyä / 144
Yhteistä vihollista ei ollut / 150
Suurvalta-Suomi / 154
”Vaietkoon ulkopuolinen, kun kysymys on elämästä tai kuolemasta” / 157
Selkeys, luotettavuus ja omat arviot / 160
Kolmen vuoden kärsimys / 165
Kannattaako demokratiaa puolustaa ase kädessä? / 168
Potkaisi maassa makaavaa vatsaan / 173
Mieluummin Neuvostoliitto kuin Saksa / 176
Keskustelu presidentti Rooseveltin kanssa / 178
Kollegojen erilaiset käsitykset / 183
Tärkeän viestin välittäminen / 186
Urheilu ja politiikka / 189
Tulkkauksen ongelmat / 191
”Selittelin tosiasioita parhaan taitoni mukaan” / 194
Diplomaatin menestys näkyi, tuntui ja haihtui / 199
Oliko äänestysprosentti yli 100? / 201
Saksalaisdiplomaatin kasvanut itsetunto / 206
Länsivaltojen kortit on katsottu / 209
Vain voimaa kunnioitetaan / 213
Romaniassa kansainvälisistä tavoista ei tarvitse välittää / 215
Vastavuoroisesti töykeä / 219
Hattuja putoaa enemmän kuin päitä / 222
Elokuu 1939 / 226
Raporttitulvassa paljon helmiäkin / 235

II YSTÄVÄT KAUKANA, VIHOLLINEN LÄHELLÄ 1939–1945

Puolustusliitosta ei voi kieltäytyä / 240
Viro haudattiin hiljaisuudessa / 245
Ei voimaa, uljuutta eikä uhrimieltä / 248

Kreml on tiiviisti suljettu / 253
Ei kunniamerkkiä, mutta 20 000 tonnia viljaa / 258
Jääminen Neuvostoliiton etupiiriin on Suomen kuolema / 263
Alistunut Norja / 266
Tanska sai mitä ansaitsi / 269
Mietteitä ja havaintoja Berliinistä / 272
Ulkopolitiikka on täydellistä pokerinpeluuta / 276
Nyrkkioikeus / 280
Ajokortin välttämättömyys / 282
Puolison merkitys / 285
Suurvaltoja käy sääliksi / 288
Aivan kuin sotaa ei olisikaan / 291
Fasismien loppu / 296
”Toivotan ulkoministeriölle älyä ja menestystä” / 298
Venäläiset on valmennettu näkemään nälkää / 300
Kuriiriyhteydet / 303
Voima ja etu / 305
Koreografia huippuluokkaa / 308
Ajattelijat Vatikanissa / 311
Pieni valtio voi hävitä kokonaan maailmankartalta / 315
Vanha tuttu / 320
Jumalan sormi / 323
Rooma 1944 – Helsinki 1918 / 326
Francon lohduttavat sanat / 331
Kenraalilla on asiaa / 334
Tuulen viemää / 337
Perustiedot Portugalista / 340
”Toivon tiedotustoimintani olleen isänmaalle hyödyksi” / 344
Kutsut ovat diplomaatin ase / 347
Romanian tappiot ilahduttivat Unkaria / 351
Pantterin valvovan katseen alla / 354
USA:sta kehittyvä Neuvostoliiton tavoin imperialistinen suurvalta / 357
Ei kuriiriyhteyttä Tokioon / 362
Maailma muuttui, raportointi jatkui / 364

Henkilöhakemisto / 367

LUKIJALLE

”KUN TÄMÄ raportti saapuu perille, on presidentin vaali jo kauan ohitse. Tällä raportilla, joka on täydennys niihin sähkeisiin, joita olen tästä asiasta lähettänyt kotiin, ei siis tule olemaan muuta kuin korkeintaan historiallista arvoa – ja sitäkin hyvin vähän – tai se on oleva todistus siitä, että otaksumani vaalin tuloksesta ovat olleet vääriä ja että ennustaminen on vaikea asia, olkoon että se tapahtuu mitä tarkimman harkinnan jälkeen ja parhaimpien saatavissa olevien tietojen perustella. Ainoa lohtuni siinä tapauksessa on, että ulkoasiainministeriön arkistossa jo ennestään löytyy joukko tämänkaltaisia asiakirjoja.” Näin kirjoitti Suomen Washingtonin-lähettiläs Hjalmar J. Procopé USA:n presidentinvaalien tulosta ennakoivassa raportissaan 26.10.1940.

Raportti on kokonaisuus, jossa lähettiläs kertoo eri lähteistä hankkimansa tärkeät tiedot, esittää punnitussa muodossa näkemyksensä tilanteesta, ennustuksen tulevasta kehityksestä sekä mielipiteensä siitä, mitä tapahtumat Suomen kannalta merkitsevät. Tässä hänen apunaan on mahdollisimman laaja lähdeverkosto, analysointikyky ja myös rohkeus laittaa itsensä likoon altistamalla maineensa etevänä diplomaattina tutkijoiden jälkiviisastelulle: onko raportti malliesimerkki oikeaan osuneesta ennustuksesta vai päinvastoin metsään menneestä arviosta? Kumpikin vaihtoehto on kuitenkin parempi kuin se, että lähettiläs jättää raportin sisällön asioiden epämääräisen pohdiskelun ja pyörittelyn asteelle.

Ripeää reagointia vaativissa tapahtumissa raportti oli 1930-luvulla auttamattoman hidas. Kuriiriyhteydet olivat harvat ja verkkaiset. Salasähkeet olivat nopeaa viestitystä varten. Procopén mainitseman UM:n arkiston merkitystä ei voi liikaa korostaa. Se on aarreaitta. Ei ainoastaan raportoinnin historian kannalta, vaan muutenkin.

Historiantutkimuksen kärkinimiä ei kannata pitää erehtymättöminä, vaan alkuperäisaineistoon on aina syytä tutustua. Jokaisella tutkijalla on erityinen kiinnostuksen kohteensa, itsenäinen näkökulma tutkimusaiheeseen. Niinpä lähteille pitää esittää omat, persoonalliset kysymyksensä. Saatujen vastausten pohjalta voi sitten rakentaa kuvan menneisyyden tapahtumista. Siksi olen aina kavahtanut tutkimusapulaisten käyttöä. Ei

toinen voi tarkasti tietää, mihin kysymyksiin olet etsimässä vastauksia. Sitä paitsi vain sinä osaat nähdä metsän puilta, ymmärrät asiakirjojen yhteydet ja niiden tarjoamat pienetkin vihjeet.

Suomen Lontoon-lähettiläs G. A. Gripenberg kiteytti syyskuun alussa 1939 lähettämässään raportissa diplomaattien ikuisuusongelman. ”Nyt sodan alettua tulee tietenkin osoittautumaan entistä vaikeammaksi hankkia täysin luotettavia tietoja siitä, mitä todellakin tapahtuu kaikessa siinä, mitä näyttää tapahtuvan – Ne, jotka jotain tietävät, eivät tietenkään kerro mitään – varsinkaan ulkomaalaiselle diplomaatille.”

Myös Berliinin-lähettiläs Aarne Wuorimaa tuskaili saman ongelman kanssa. Jos tiedonhankinta kriisiaikana oli vaikeaa demokratioissa, diktaattoreissa tosiasioiden siivilöiminen oli lähes mahdotonta rauhankin vallitessa. ”Totalitaaristen maiden politiikka menestyy paremmin ennen kaikkea siitä syystä, etteivät ne etukäteen toivotta maailmalle, mitä ne aikovat tehdä, vaan tekevät valmistelunsa suurimmassa salaisuudessa ja panevat äkkiä toimeksi. Tätä esimerkkiä pitäisi muidenkin noudattaa, jos tahtovat hiukankin pysyä tasoissa”, raportoi Wuorimaa maaliskuussa 1940.

Hänen seuraajansa T. M. Kivimäki ei ollut paljon optimistisempi tiedonhankinnan suhteen huhtikuussa 1941. ”Ulkopolitiikka on nykyään täydellistä pokerinpelua. Tilanteet vaihtuvat hetkestä toiseen, ja se, mikä tänään näyttää todennäköiseltä, ei sitä enää ehkä huomenna olekaan. Lisäksi tulee se, että vastapuolen kortteja koetetaan sotkea niin paljon kuin siihen suinkin on mahdollisuuksia, ja siinä tarkoituksessa levitetään yhtenä päivänä yhdenlaisia, toisena päivänä toisenlaisia tietoja.”

Tasavallan presidentti Risto Ryti opasti Vatikaaniin lähtevää G. A. Gripenbergiä kesällä 1942 näin: ”Odotamme teiltä monia raportteja. Teillä on ehkä tiedotustoimintanne lomassa aikaa siihen, mitä monen meistä ja varsinkin minun itseni on vaikea ehtiä – ajattelemaan. Antakaa meidän sitten kuulla niistä johtopäätöksistä, joihin teidän ajattelunne on teidät saattanut.”

Olen kahlannut läpi kaikki lähetystöistä ja pääkonsulinvirastoista ulkoministeriöön lähetetyt poliittiset raportit vuosilta 1933–1945. Niiden lisäksi

olen perehtynyt UM:n arkistossa säilytettävään raporttien laatimiseen ja jakeluun liittyvään ohjeistukseen. Olen käynyt lävitse myös edustustoista lähetetyt H.V.-kirjeet ja lähettiläiden henkilökansiot. Olen myös lukenut UH:n historiaan liittyviä tutkimuksia, elämäkertoja ja muistelmia. Näistä on olemassa kattava listaus vuonna 2008 ilmestyneessä UM:n julkaisussa *Ulkoministeriöläiset kynänkäyttäjinä*. Sanoma- ja aikakauslehtiä on nykyään helppo lueskella Kansalliskirjaston digitaalisista aineistoista.

Olen käyttänyt ehkä liikaakin J. K. Paasikiven päiväkirjamerkintöjä varsinkin hänen Tukholman-kaudeltaan. Mutta vanhan valtioneuvoksen kommentit ovat värikkäitä, teräviä ja persoonallisia. Ne ryhdistävät kummasti tekstiä ja ovat kontrastina viileämmälle raportoinnille. Paasikiven päiväkirjamerkinnät antavat myös paljon virikkeitä nykytilanteen ja Suomen turvallisuuspolitiikan pohtimiseen.

Kirjan kumpikin pääluku alkaa naapurivaltioiden pääkaupungeista: millaisena tilanne on nähty Tallinnassa, Tukholmassa ja Moskovassa. Sen jälkeen ovat vuorossa Itämeren ympäristö, Euroopan suurvallat ja lopuksi maanosan pienemmät valtiot sekä Euroopan ulkopuolinen maailma: Washington, Buenos Aires, Tokio ja Shanghai. Samat kansainvälisen politiikan kysymykset tulevat luonnollisesti esille useamman lähetystön raportoinnissa. Asioiden esittelyssä on siis tiettyä toistoa, mutta en ole keksinyt kirjan rakenteeksi parempaa metodologiaa kuin käydä tapahtumat läpi edustusto kerrallaan 1933–1939 ja 1939–1944. Erilaisten yhteenvetöjen kokoaminen määrätystä kansainvälisen politiikan tapahtumista ei olisi tehnyt kirjan rakenteesta yhtään sen yksinkertaisempaa.

En ole samaa mieltä kuin *Ulkoasiainhallinnon historian* kirjoittaja Jukka Nevakivi, joka maalaa teoksessaan suomalaisdiplomaattien raportoinnista melko lohduttoman kuvan. Toki joukkoon mahtuu selustan varmistajia sekä toisaalta ja toisaalta -liturgiaan tyytyneitä, mutta läpikäymissäni raporteissa on paljon enemmän teräviä havaintoja ja osuvia ennustuksia kuin mitä Nevakivi antaa ymmärtää. Raportoinnin ongelma onkin ollut enemmän ministeriössä. UM:ssä ei ole onnistuttu seulomaan tärkeitä tietoja informaatiotulvasta tai yhdistämään eri pääkaupungeista tulleita tiedonmurusia toisiinsa.

Maailmansotien välillä lähettiläät kirjoittivat vapaammin kuin nykyään. He eivät tyytyneet varovaiseen sanankäyttöön vaan höystivät tiedotuksiaan värikkäillä havainnoilla asemamaistaan ja tapaamistaan henkilöistä. Näin Ritarikadulle saapui luonnehdintoja myös aikakauden merkkihenkilöistä, kuten Stalinista, Hitleristä, Mussolinista, Francosta, Rooseveltista, sekä monista kuninkaista, presidenteistä ja ministereistä. Raporttien sivuilta paljastuu yhtä hyvin närkästys, hämmennys, tuomio kuin ymmärrys.

Tärkeiden tietojen ja napakoiden analyysien lisäksi raportit sisältävät myös mainiota ajankuvaa. Ne välittävät meille eloisan kuvan tapahtumista sellaisina kuin ne näyttäytyivät aikalaisille, Suomen lähettiläille. Niinpä olen siteerannut laajasti edustajien raportteja. Pitkillä suorilla lainauksilla olen pyrkinyt siihen, että lähettiläiden sympatiat, antipatiat ja näkemykset asemamaistaan välittyvät suodattamattomina ja autenttisina. Annetaan siis raporttien puhua kuten kirjasarjan ensimmäisessä osassa *Kävin ja kuulin. Ulkoasiainhallinnon poliittinen raportointi 1918–1933*. Joidenkin mielestä tuolloin ei maailmassa tapahtunut juuri mitään. Vuosina 1933–1945 sattui takuulla enemmän, kun Hitler ja Stalin vähensivät urakalla Euroopan itsenäisten valtioiden määrää.

Teoksen lähtökohdat ja lähdepohja ovat samat kuin vuonna 2024 ilmestyneessä ensimmäisessä osassa. Se luo pohjan tässä kirjassa käsiteltävälle ajanjaksolle. Myös käsikirjoituksen lukeneet ja erinomaisia kommentteja esittäneet kollegat ovat samat kuin ensimmäisessä osassa. Suurkiitos VTT Risto Jussilalle, KTT Teemu Kokolle, UM:n tietohallintopäällikkö Jyrki Paloposkelle ja professori Juhani Suomelle.

Yhteistyö kustantajan edustajan, dosentti Raimo Savolaisen, kustannustoimittaja Anni-Elina Karvosen ja graafikko Petteri Kivekkään kanssa on niin ikään jatkunut saumattomasti. Iso kiitos kaikille kolmelle.

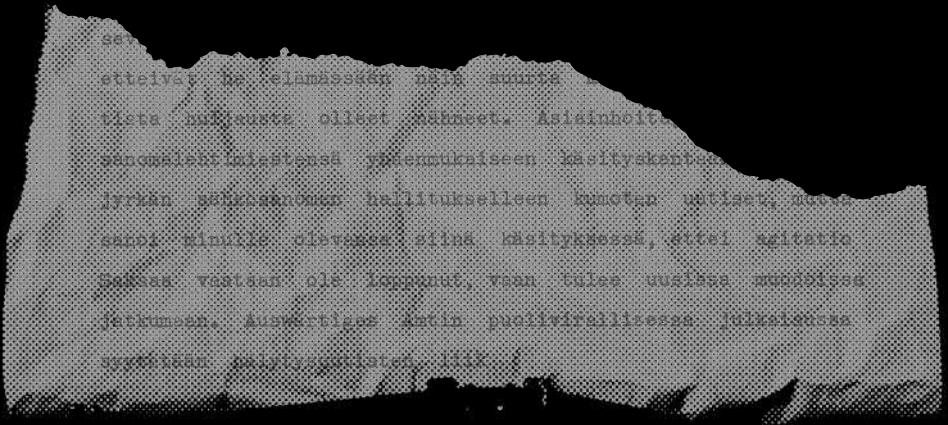
Merikasarmilla 20.12.2024

Jussi Pekkarinen

I

TURVALLISUUDEN PETTÄESSÄ 1933–1939

Pienen kansan oljenkorsi

SUOMEN UUDEN Tallinnan-lähettilään P. J. Hynnisen edellinen palvelupaikka oli ollut naapuripääkaupungissa Riiassa, josta mies siirtyi Tallinnaan 1.8.1933. Sitä ennen Hynninen oli ollut pääkonsulina Haagissa ja Leningradissa. Ennen tuloaan UH:n palvelukseen vuonna 1922 filosofian maisteri Hynninen oli työskennellyt opettajana kauppakoulussa ja maanviljelyslyseossa. Hynnisellä oli kokemusta myös päätoimittajan ja pankinjohtajan tehtävästä.

Viro oli vuonna 1923 solminut Latvian kanssa puolustusliiton. Alkuvuodesta 1934 maat uudistivat sopimuksen. Liettua liittyi siihen mukaan syyskuussa 1934. Näin syntyi liitto, Baltian entente. Viron, Latvian ja Liettuan yhteistyö ei ottanut onnistuakseen. Lähtökohta oli huono: Liettua pelkäsi Saksaa, Viro Neuvostoliittoa ja Latvia kumpaakin suurvaltaa.

Kansainvälinen tilanne kiristyi koko 1930-luvun. Italia hyökkäsi Abessiniaan 1935. Saksalaiset joukot marssivat demilitarisoidulle Reininmaalle 1936. Maaliskuussa 1938 oli vuorossa Itävallan yhdistäminen Saksaan. Kansainliitto seurasi tapahtumia voimattomana. Syyskuussa 1938 länsivallat suostuivat Hitlerin vaatimukseen Tšekkoslovakian sudeettialueiden yhdistämisestä kolmanteen valtakuntaan. Tšekkejä ei edes kutsuttu paikalle Müncheniin, jossa liittämisestä sovittiin. Sodan uhka hermostutti virolaisia. Julkisuudessa tšekkejä kohtaan tunnettiin myötätuntoa, mutta yksityiskeskusteluissa näkemykset saivat Hynnisen mukaan erilaisia sävyjä.

”Valitetaan enemmän tai vähemmän Tšekkoslovakian kohtaloa, mitä pidetään pahana enteenä pienten valtioiden riippumattomuudelle, mutta samalla seuraa usein – mielestäni odottamattoman usein – jatkona jon-

kunlainen tyytyväisyyden ilmaus siitä, että Saksan laajenemisyhkimykset ovat kohdistuneet kaakkoon ja Tonavan laaksoon, missä sen saavuttama ote saattaa merkitä rauhaa Itämeren rannoilla – – Mutta mitä ajattelee tapahtumista tavallinen virolainen mies? Olematta mikään selvänäkijä voinee melko varmasti olettaa, että hänen ajatuksissaan – joita ainakin vanhemmassa polvessa ohjaa elettyjen raskaiden aikojen muistot – Saksan laajeneminen ja lisääntynyt mahti ei ole mikään hyvän sään enne”, raportoi Hynninen 9.10.1938.

Marraskuussa 1938 Hynninen keskusteli pitkään Viron ulkopoliitikasta maan puolustusvoimien komentajan, kenraali Johan Laidonerin kanssa. Tämä oli varsin optimistinen. ”Niillä kahdella taholla, joilta vaara saattaisi uhata, vallitsee rivaliteetti [kilpailu] ainakin yhtä voimakkaana kuin tähän asti. Saksa ei nimittäin voi sallia, että Neuvostoliitto nielisi Viron, ja Neuvostoliitto puolestaan ei voi rauhallisena nähdä sen joutumista Saksalle.” Tuohon oljenkorteen perustui Viron virallinen puolueettomuuspolitiikka. Samaan vastakkainasetteluun laskettiin myös Suomessa. Toki kummankin maan päättäjien joukossa oli myös epäileviä tuomaita: mitä jos Saksa ja Neuvostoliitto eivät olisikaan vihollisia, vaan pääsisivät sopuun?

Maaliskuussa 1939 Hitler teki lopullisesti selvää Tšekkoslovakiasta. ”Tapahtuma on tehnyt täällä suorastaan masentavan vaikutuksen”, raportoi Hynninen. Brutaali miehitys oli lähettilään mukaan saanut virolaiset vakavasti miettimään pienten kansojen kohtaloja yleensä ja esittämään itselleen ikävän kysymyksen: voisiko Virolle käydä samoin? ”Kaiken myötätunnon ohella on keskusteluissa, joihin olen joutunut, kerinnyt esille miltei säännöllisesti kysymys: kuinka on ymmärrettävissä, että itsetietoinen kansa [tšekit] ilman muuta alistuu vieraan käskijän tahtoon ja vieraan vallan alle. Kuinka voi kansa, jolla on käsissään ehkä maailman parhaat aseet luopua itsenäisyydestään ilman ainoatakaan laukausta ja ilman mitään näkyvää vastarintaa?”

Vuonna 1933 Suomella oli lähetystöt naapurimaissa: Virossa, Ruotsissa, Norjassa ja Neuvostoliitossa. Edustustot sijaitsivat tietysti myös suurvalloissa: Britanniassa (käytän synonyyminä Englantia), Ranskassa, Saksassa, Italiassa, Yhdysvalloissa ja Kansainliiton päämajassa Genevessä, josta

hoidettiin suhteet myös Sveitsiin. Pääkaupungeissa Suomella oli edustajat lisäksi Riiassa, Varsovassa, Kööpenhaminassa ja Madridissa. Vuonna 1934 avattiin edustusto Budapestiin. Sitä kautta hoidettiin suhteet Turkkiin, Kreikkaan, Jugoslaviaan, Bulgariaan ja Itävaltaan Anslussiin asti. Prahassa Suomella oli va. asiainhoitaja. Aivan 1930-luvun lopulla avattiin itsenäiset lähetystöt Brysseliin ja Bukarestiin, jotka oli aiemmin hoidettu sivuakkreditoinnilla. Bukarestiin siirrettiin Prahasta Ensio Hiitonen. Hänen vanha asemamaansa Tšekkoslovakia kun oli hävinnyt maailmankartalta. Saman kohtalon oli edellisenä vuonna kokenut Itävalta.

Suhteet Liettuaan, Hollantiin, Luxemburgiin ja Portugaliin hoidettiin sivuakkreditoinneilla. Ilman edustusta olivat ainoastaan Irlanti, Albania ja Vatikaani. Etelä- ja Keski-Amerikassa Suomella oli lähetetyt diplomaattiedustajat vain Buenos Airesissa ja Rio de Janeirossa. Afrikassa ei ollut yhtään lähetettyä virkamiestä. Japanissa ja Kiinassa Suomella oli virallinen edustaja paikalla: Tokiossa lähettiläs ja Shanghaissa pääkonsuli.

Suurvalloilla oli perinteisesti suurlähetystöt toistensa pääkaupungeissa. Pienillä mailla, kuten Suomella, oli lähetystöjä. Säännöstä alettiin lipsua jo ennen toista maailmansotaa. Suomi piti siitä kiinni aina vuoteen 1954. Silloin annetulla asetuksella lähetystöt korotettiin suurlähetystöiksi.

Neuvostoliitosta on tulossa imperialistinen valtio

SUOMEN MOSKOVAN-lähettiläänä oli vuodesta 1931 lähtien ollut vapaa-herra Aarno Yrjö-Koskinen, joka oli tullut UH:n palvelukseen 1919. Mies oli ollut maaliskuusta 1931 joulukuuhun 1932 ulkoministerinä.

Yrjö-Koskinen oli Suomen ja Neuvostoliiton suhteista raportoidessaan samoilla linjoilla kuin edeltäjänsä Pontus Artti. Itänaapuri oli voimistunut, ja sen ulkopolitiikassa oli suurvallan elkeitä. Ne kohdistuivat luonnollisesti ensin pieniin naapurivaltioihin.

”Se asettaa Suomen ulkopolitiikan ratkaistavaksi uusia vaikeita kysymyksiä. Samalla nimittäin kuin meidän on päättäväisesti torjuttava kaikki holhousotteet Neuvostoliiton taholta, on meidän myös, prestige-näkökoh-tiin liian suurta huomiota kiinnittämättä, koetettava löytää keinot hyvien suhteiden ylläpitämiseksi sen kanssa.” Onneksi Saksa ja Neuvostoliitto oli-vat eri leireissä. Se oli Suomen ulkopolitiikan kannalta suotuisaa. ”Mutta kukaan ei voi arvioida kauan se kestää”, kirjoitti Yrjö-Koskinen jo kesällä 1935.

Tammikuussa 1936 hänen raporttinsa otsikko oli *Neuvostonatsionalis-mista*. ”Ei ole neuvostopolitiikkaa viime vuosina seuranneelle ollut vai-keata todeta, että neuvostovalta, huolimatta kauniista ohjelmalauseistaan sen vallan alaisten kansallisuuksien itsemääräämisoikeudesta jne. yhä enemmän on siirtynyt ja siirtyy jatkuvasti suurvenäläiseen natsionalis-miin. Merkit ovat jo kauan olleet selvästi näkyvissä eikä niitä määräävillä tahoilla pyritä erikoisesti peittelemäänkään, joskaan niistä tehtäviä loo-gillisia johtopäätöksiä ei tahdota tunnustaa.”

”Tosiasia on, että vieraiden kansallisuuksien asema Neuvostoliitossa, mitä tulee niiden kansallisten elämänmuotojen säilyttämiseen ja kehittämiseen, on viime aikoina vuodesta vuoteen käynyt yhä vaikeammaksi. Omien heimolaistemme kohtalo Karjalassa ja Inkerissä, joissa nyttemmin ei ainoastaan katsota kaikkea, mikä viittaa tietoisuuteen kansallisesta erikoisuudesta, neuvostovastaiseksi hairahdukseksi siitä johtuvine rangaistuksineen, vaan joissa väestön asumisoikeuskin vuosisataisilla asuinsijoillaan on tehty kasvavan suurvenäläisen natsionalismin tavoitteista riippuvaksi, on siitä riittävänä todistuksena. Myös Ukrainassa ja muillakin Neuvostoliiton rajoilla on asiainlaita suurin piirtein katsoen sama. Sielläkin, kuten Suomen rajalla, pelätään rajantakaisen tartunnan voivan virittää eloon joitakin enemmän tai vähemmän uinuvia kansallisvaistoja – Neuvostovallan taholla koetetaan, kuten tunnettua, asia hämätä sillä selityksellä, että kysymys on sotilaspoliittisista näkökohdista, jotka vaativat erinäisiä varmuustoimenpiteitä raja-alueilla. Että kysymys kuitenkin ei yksinomaan ole tästä, osoittaa se, että suhtautuminen myös sisä-Venäjäällä asuviin vierasheimoiisiin on viime aikoina huomattavasti muuttunut.”

”Rinnakkaisilmiönä edellä mainitun natsionalistisen virtauksen kanssa voidaan pitää isänmaa-käsitteen uudelleen käyttöönottamista Neuvostoliitossa. Kuten tunnettua, oli tämä käsite neuvostovallan alkuaikoina pannaan julistettu, koska sen katsottiin ilmaisevan erikoisesti porvarillisille maille ominaista natsionalismia. Huomautettakoon tässä yhteydessä siitä, että neuvostokommunismin psykologisesta vaikutuksesta eri maiden sosialistisiin piireihin on hyvänä todistuksena se, että tämä arviointi, mitä isänmaahan kansainvälisyyden rinnalla tulee, alkoi jo saada näiden piirien radikaalisissa sivustoissa varsin tukevaa jalansijaa. Nyt on kuitenkin neuvostovalta itse saattanut tämän käsitteen [isänmaallisuuden] uudelleen kunniaan ja kaikesta päättäen saanut siitä erinomaisen välikappaleen varsinkin tšekäläisen nuorison kansallisvaistojen kiihottamiseksi.”

”Tässä suhteessa on otettava huomioon, että maaperä täällä juuri nuorison keskuudessa on ollut tähän erittäin otollinen. Sitä on, kuten Lähetystöllä useasti on ollut aiheita tiedottaa, vallankumouksen jälkeisinä vuosina, kasvatettu ei ainoastaan täysin tietämättömänä ulkomailla vallitsevista olosuhteista, siellä vaikuttavaista sosiaalisista ja poliittis-

ta virtauksista, vaan lisäksi sen kasvatuksessa, mitä ulkomaihin tulee, on kiinnitetty päähuomio sen vakaumuksen luomiseen, että ulkomaat so. porvarilliset vallat yleensä – poikkeuksista tšekäläisessä mielessä en tahdo puhua – ovat Neuvostoliiton vihollisia, jotka mitkä peitetymmin, mitkä julkisemmin ajattelevat vain hyökkäystä Neuvostoliittoa vastaan ja neuvostovallan kukistumista. Tämän kasvatusmetodin yhteydessä on tietenkin ollut jotenkin helppoa selittää, että tämä ulkomaiden vihamielisyys ei kohdistu yksinomaan neuvostojärjestelmää vastaan, vaan neuvostovaltiota vastaan semmoisenaan so. venäläistä isänmaata vastaan, jonka puolustaminen siis on jokaisen kansalaisen ensimmäinen velvollisuus.”

”Otaen huomioon sen kasvatuksen, josta tässä olen maininnut ja joka on kestänyt tarpeeksi kauan, jotta sen saaneet ikäluokat jo alkavat olla edustettuina lainsäädäntöelimissä, jopa määräävilläkin paikoilla Neuvostoliitossa, ei ole varsin ihmeteltävää, että tästä kasvatuksesta nousut natsionalismi on ottanut erikoisen huolenpitonsa kohteeksi sotalaitoksen – – Läsnä olevien diplomaattien keskuudessa onkin se ajatus yleinen, että Neuvostoliitto nykyään kieltämättä on maailman militaristisin maa.”

”On tietenkin selvää, että Neuvostoliitto itse selittää tämän suuren lisävarustelun johtuvan kasvaneesta sodanvaarasta yleensä ja erikoisesti kasvaneesta hyökkäyksen vaarasta Neuvostoliittoa vastaan. Tuskinpa se itsekään uskoo, että sen omia alueita vastaan mitään hyökkäystä lähiaikoina olisi odotettavissa. Mutta se seikka, että neuvostovalta nykyään käyttää itse kasvattamaansa natsionalismia sotilasmahtinsa lisäämiseen, tuo hakematta mieleen sen ajatuksen, että tämä neuvostoisänmaallisuus – huolimatta kaikesta tšekäläisestä rauhanpropagandasta – alkaa kuten kiihkonationalismi yleensäkin, kehittyä imperialismiksi. Tämä on kaikkien, varsinkin Neuvostoliiton naapuruuksissa elävien maiden omaa puolustustaan ajatellessaan mitä vakavimmin otettava huomioon”, varoitti Yrjö-Koskinen.

Viranomaiset pelkäävät keskusteluja

MOSKOVASSA PUHDISTUKSET kiihtyivät, näytösoikeudenkäynneissä syytetyt tunnustivat ”silmää räpäyttämättä” kaiken mahdollisen. Diktatuurin ote tiukkeni päivä päivältä. Yrjö-Koskisen mukaan koko neuvostoyhteiskunta eli kuin tulivuoren juurella. ”Tuskin kukaan voi enää olla varma siitä, onko hän huomenna vapaa kansalainen vai poliittinen vanki.” Diplomaattikunta oli koko ajan eristyneempi. Joku harvoista sen kanssa kosketuksessa olleista venäläisistä saattoi piipahtaa kutsuilla ja ”seuraavana päivänä saadaan kuulla, että hänet on pidätetty rikollisuudesta epäiltynä. Tällaisia esimerkkejä on viime aikoina ollut aika paljon”, raportoi Yrjö-Koskinen huhtikuussa 1937. Hänen mielestään neuvostoviranomaiset ampuivat moisilla tempuilla omaan jalkaansa.

”Minun tarvinnee tuskin edellä kerrottuun lisätä, että täällä neuvostovallan alkuaajoista lähtien vallinnut poliittinen ja yhteiskunnallinen terrori ja pakkovalta tekevät kaikkiin ulkovaltojen edustajiin jotenkin lyhyessä ajassa vaikutuksensa. Miten hyvin ajatuksin ja toivein monet tänne ovat saapuneetkaan, on lopputuloksena aina ollut pettymys. Olen vakuutettu siitä, ettei ainoakaan täällä jonkun aikaa oleskellut ulkovallan edustaja ole täältä lähtenyt, muuta kuin neuvostojärjestelmän – – vihollisena.”

Kesäkuussa 1937 lähetti jatkoi samasta aiheesta. Raporttinsa aluksi hän totesi, että puhdistusten vauhti oli kiihtynyt ja sabotöörejä sekä muita kansanvihollisia löytyi jatkuvasti niin paljon, että niistä tiedottaminen alkoi jo kyllästyttää. ”Mikä ajaa [Josif] Stalinia nykyiseen terroriin, on kysymys, jolle on vaikeata löytää täsmällistä vastausta”, hän kirjoitti. Jotkut

epäilivät taustalla olevan vastavallankumouksen pelon, toiset taas eivät uskoneet siihen, mutta eivät toisaalta löytäneet puhdistuksille mitään järkevää syytä. Eräät ounastelivat motiiviksi Stalinin henkilökohtaisen laskelmoinnin. Hän oli kaukaa viisas ja eliminoi jo ennalta ne, joista tulevaisuudessa saattoi olla hänelle vaaraa. Lopputulos oli kuitenkin se, että ”Stalin on ainakin toistaiseksi säilyttänyt sen ylliotteen koko neuvostoyhteiskunnan elämään, mikä hänellä jo vuosikausia on ollut.”

Palattuaan lomalta syksyllä 1937 Yrjö-Koskinen raportoi tilanteen olevan muuttumaton. ”Sama kaaos, minkä Stalinin ja [salaisen poliisin NKVD:n johtajan Nikolai] Ježovin keväällä alkuun panema, aikaisempia verrattomasti radikaalisempi puhdistus puolueessa ja hallintokoneistossa [sai aikaan], jatkuu edelleenkin. Eikä liene toivetta siitä, että lähimpänä aikana siitä selvittäisiin. Kaikki virastot, myös ulkoasiainkomissariaatti, ovat nykyään niin terrorisoituja, että on erittäin vaikeata saada niiltä mitään täsmällisiä vastauksia. Mitä erikoisesti ulkoasiainkomissariaattiin tulee, ovat tosin keskustelut siellä vähänkin tärkeimmistä asioista jo pidemmän aikaa olleet jotenkin hedelmättömiä, mutta nyt näyttävät erinäiset virkamiehet komissariaatissa suorastaan pelkäävän ulkovaltojen edustajien vastaanottamista.”

Maaliskuussa 1938 Yrjö-Koskinen eritteli kaksi vuotta kestäneen terrorin loppulaskua. Talouselämästä olivat hävinneet lähes kaikki kansainvälisen koulutuksen saneet ammattimiehet. Heidät oli korvattu nuorilla neuvosto-opetuksesta nauttineilla insinööreillä ja muilla ammatillisilla. Heidän koulutusperustansa oli heikompi, mutta suurin harmi oli aloitekyvyn puute. Kukaan ei uskaltanut ottaa vastuuta. Riskejä pelättiin, koska mielivaltaiset rangaistukset ”tuholaisuudesta” tunnettiin. Armeijassa tulokset olivat samanlaisia. Valtaosa korkeimmasta upseeristosta oli puhdistettu ja tilalle nostettu nuoria ja kokemattomia rekryyttejä. Urala eteneminen oli nopeaa, koska vanhempia upseereita oli likvidoitu. ”On olemassa esimerkkejä siitä, että tavallinen talonpoika tai työmies on neljässä vuodessa puna-armeijassa kohonnut majuriksi. Olisi ihmeellistä, jos tällainen majuri olisi muuta kuin diletantti.” Yrjö-Koskinen mukaan Suomea ja muita Neuvostoliiton rajanaapureita ilahdutti varmasti myös se hänen korviinsa kantautunut tieto, että puna-armeijan upseeriston moraalitilanne olisi terrorin jäljiltä huono. ”Kaikki muka epäilevät toisiaan, eikä

kukaan voi olla varma siitä, milloin hänen vuoronsa [joutua puhdistetuksi] tulee.”

Yleensä vain lähetystöt raportoivat, mutta UM oli vuonna 1932 antanut mm. Leningradin-pääkonsulaatille oikeuden raportoida kysytyään ensin Moskovan-lähetystön näkemyksen. Nevan rannalla ollut virasto käytti luonnollisesti ulospäin virallista nimeään, mutta raporttinsa se lähetti UM:lle *Pietarin pääkonsulinvirastona*. Vallankumousjohtajan nimi ei luontunut pääkonsulaatin virkamiesten puheenparteen. Pietari Suuri tuntui tutummalta. Niinpä nimi lipsahti välillä neuvostoviranomaisten kanssa asioidessakin.

”Täällä on kuluvan sesongin aikana voinut tehdä sen huomion, että venäläiset, Narkomindelin [Neuvostoliiton ulkoministeriö] virkamiehiä lukuun ottamatta, eivät enää käy ulkovaltojen edustajien kutsuissa ja päivällisillä. Suurihan ei venäläinen seurapiirimme milloinkaan ole ollut, mutta vuosi sitten tapasi tällaisissa kutsuissa kuitenkin aina jonkun – satamapäällikön, ulkomaankaupan komissariaatin edustajan, Pietarin kaupungin kirjaston johtajan, eräitä tiedemiehiä jne., mutta nyt on, ainakin tilapäisesti, kaikki kansakäyminen lopussa. Keskustelin asiasta äskettäin erään täällä kauan olleen, oloja hyvin tuntevan virkaveljeni [konsulin] kanssa, joka väitti, että puheena oleva ilmiö ei ole pelkkä sattuma, vaan että asianomaisia on kielletty vastaanottamasta kutsuja ulkomaalaisten luokse. Tarkoituksena on entistäkin huolellisemmin isoloida täällä olevat ulkovaltain konsulaatit”, raportoi pääkonsuli Niilo Idman huhtikuussa 1936. Hän oli tullut UH:n palvelukseen 28-vuotiaana vuonna 1918. Pääkonsulin paikka oli hänen ensimmäinen päällikköpostinsa.

Niinpä virallisista lounaista ja päivällisistä oli Idmanin mukaan tullut puuduttavia tilaisuuksia, joihin osallistui enää sama pieni piiri: konsulikunta ja muutama valikoitu virkamies. ”Istutaan jäykkinä ja ikävystyneinä, kenenkään oikein tietämättä mitä sanoa, sisimmässään tyytyväisenä, kun ateria vihdoin päättyy.”

Pääkonsulin mukaan myöskään tiedusteluihin ei enää vastattu. Sataman johto oli vangittu ja uudet miehet olivat osoittaneet toiminnallaan, etteivät he halunneet olla missään tekemisissä konsulikunnan kanssa.

Terrori näkyi ja tuntui. Moskovan-lähettiläs Aarno Yrjö-Koskinen oli todennut tilanteen Moskovan virastoissa toivottomaksi. ”Kukaan ei uskalla sanoa mitään täsmällistä, ei ottaa mitään vastuuta, ei tehdä mitään päätöstä.” Pääkonsuli Idmanin mukaan sääntö päti vielä paremmin Pietarin erilaisiin konttoreihin, jotka vapaampinakin aikoina olivat loistaneet aloitekyvyttömyydellään ja lykänneet kaikki vähänkin tärkeämmät asiat Moskovan ratkaistaviksi. ”Narkomindelin Pietarin asioimistoa on moneen kuukauden ajan hoitanut vain [sen päällikkö], joka tuntemattomasta syystä saapuu virastoonsa vasta noin kello 3 päivällä, ja jota silloinkin on vaikea tavata muuten kuin puhelimitse. Yksinkertaisiinkin kyselyihin saa odottaa vastausta päiväkausia, mikäli vastausta ollenkaan annetaan”, raportoi Idman kesällä 1937. Seuraavana vuonna neuvostoviranomaiset määräsivät pääkonsulaatin suljettavaksi.

Keijo Korhonen on lakonisesti todennut teoksessaan *Turvallisuuden pettäessä* – jonka napakan ja kuvaavan nimen olen häpeämättömästi ottanut oman kirjani väliotsikoksi – kaiken olleen Moskovassa diplomaattien kanalta hankalaa. Narkomindelin (ulkoministeriön) toiminta oli jäissä, se ei uskaltanut tehdä itse mitään. Ministeriön virkamiehet eivät keskustelleet diplomaattien kanssa. Vieraiden valtioiden edustajia seurattiin koko ajan, heidän tapaamisiaan sekä puheluitaan kuunneltiin ja kirjeitä avattiin. Diplomaateilla ei ollut mitään kontakteja neuvostoyhteiskuntaan. Lehdet eivät kirjoittaneet ulkopoliitikasta, joten sieltäkään ei saanut mitään vihjettä Neuvostoliiton mahdollisista aloitteista. Huhuja sen sijaan oli liikkeellä.

Mauria ei enää tarvita

TOUKOKUUSSA 1939 lähettiläs Yrjö-Koskinen sulki kuriiripostiin arvionsa kansainvälisestä tilanteesta. ”Olen voinut todeta, ettei tšekäläisessä diplomaattikunnassa olla sen enempää selvillä [Neuvostoliiton ulkoministerin Maksim] Litvinovin eron todellisista syistä ja Neuvostoliiton nykyisistä ulkopoliittisista pyrkimyksistä kuin muuallakaan. Olen vain kuullut erilaisia arvailuja, jotka suurin piirtein ottaen käyvät yhteen niiden otaksumien kanssa, joita varsinkin maailman sanomalehdistön tšekäläiset kirjeenvaihtajat ovat tuoneet julki. Se mitä seuraavassa esitän, merkitsee siis vain henkilökohtaista, monivuotiseen täällä oloon perustuvaa käsitystäni neuvostohallituksen nykyisistä ulkopoliittisista pyrkimyksistä.”

Vaatimattomuus tietysti kaunistaa, mutta tässä yhteydessä se oli turhaa. Yrjö-Koskinenhan teki sen, mitä hänen pitikin tehdä: lähetti paikalla pitkään asioita seuranneen tarkkailijan näkemyksen tilanteesta ministeriölle.

”Mainitsen tässä jo etukäteen, että se mitä Ministeri [Suomen Kööpenhaminan-lähettiläs Paavo] Pajula tässä asiassa on kirjoittanut ja mitä [Latvian ulkoministeri Vilhelms] Munters on lausunut Ministeri [Suomen Riian-lähettiläs Eduard] Palinille kaikessa pääasiassa vastaa omia käsityksiäni. Esitän alempana eräitä näkökohtia, joiden toivon olevan omiaan valaisemaan tilannetta Moskovasta käsin katsottuna.”

”Olen aina ollut sitä mieltä, kuten toistuvasti olen Ministeriölle tiedottanutkin, että Stalinin ulkopolitiikan johtava periaate on ollut ja on välttää aseellista konfliktia ulkovaltojen kanssa, niin hyvin Kauko-idässä kuin Euroopassa. Tälle tosiasialle ei maailmassa, ei myöskään Suomessa, kuitenkaan ole annettu täyttä arvoa. Syistäkin tähän Neuvostoliiton asenteen-

ottoon olen tiedottanut, minkä vuoksi en tässä yhteydessä tahdo viitata muihin kuin kahteen tosiasiaan, nimittäin puna-armeijan iskuvoiman ja ammattitaidon heikentymiseen viimeisen puhdistuksen seurauksena sekä sen moraalisen tason heikkouteen talonpoikien tultua mobilisoiduiksi.”

”On tosin vaikeata täsmällisesti päätellä nuoren Venäjän, varsinkin talonpoikaisen, suhtautumisesta sotaan, johon Neuvostoliitto osallistuisi. Luulen, että tässä suhteessa on eroavaisuutta mielialoissa vanhemman ja nuoremman polven välillä. Mikäli olen näistä mielialoista voinut päästä selville, toivoo vanhempi, varsinkin talonpoikaispolvi Neuvostoliiton joutuvan sotaan, odottaen sen seurauksena bolshevikijärjestelmän sortumista. Nuori polvi taas, jolla ei ole aavistustakaan paremmista olosuhteista kuin mitkä vallitsevat Neuvostoliitossa ja joka on kasvatettu siihen, että kaikki, mitä heille mahdollisesti hyvää kerrotaan ulkomaista, on neuvostovastaista propagandaa, on enemmän Stalinin politiikan kannalla ja tahtoo välttää sotaa voidakseen rauhantoimin tehdä Neuvostoliitosta maailman mahtavimman valtion. Onko tällä nuorisolla sen ohella maailmanvallankumouksellisia pyrkimyksiä, sitä en ole voinut todeta, joskin pidän sitä ideologisesti todennäköisenä.”

”Ylläsanottu antaa mielestäni ainakin osittaisen pohjan Neuvostoliiton viimeaikaisen ulkopoliitiikan arvioimiseen. Neuvostoliitto ei tahdo osallistua vapaaehtoisesti mihinkään sotaan, olematta kaikkien muiden kysymykseen tulevien valtojen taholta 100-prosenttisesti turvattu. Jollei se tätä vakuutta täsmällisessä muodossa saa, pysyttelee se mieluummin sivulla, voidakseen ehkä, sodan mahdollisesti sytyttyä, vasta sen myöhäisemmissä vaiheissa puuttua tapahtumien kulkuun. Olen tästä näkökohdasta jo aikaisemmin tiedottanut, mutta toistan sen, koska se nähdäkseni on tärkeältä osalta vaikuttanut Litvinovin eroon. Litvinovia ei ainakaan toistaiseksi ole ’likvidoitu’, sanan tavanmukaisessa merkityksessä. Hänet on nähty hyväntuulisena liikkuvan eronsa tai erottamisensa jälkeen kadulla.”

”Käsitykseni Neuvostoliiton tai paremmin ehkä sanoen Litvinovin useita vuosia jo kestäneestä toiminnasta kollektiivisen avustusjärjestelmän aikaansaamiseksi Euroopassa, on se, että kysymys ensisijaisesti on ollut kommunistisesta propagandasta. Ajaessaan tätä politiikkaa on Litvinovilla tietenkin ollut Stalinin suostumus, mikä todennäköisesti on ollut helposti saatavissa, niin kauan kuin ei ole ollut pelkoa tämän ulkopoliit-

tisen toiminnan johtamisesta tulokseen, joka suoranaisesti voisi aiheuttaa Neuvostoliitolle sodanvaaraa. Englannin hallituksen muuttunut asenne tässä kysymyksessä ja sen siitä johtuneet äskeiset esitykset neuvostohallitukselle ovat kuitenkin asettaneet Neuvostoliiton, toisin sanoen Stalinin, uuden tosiasian eteen. Nyt on kysymys todella siitä, että puna-armeijakin täytyisi panna liikkeelle.”

”Tästä tilanteen muuttumisesta nähdäkseni ensi sijassa johtuu, että vanha epämääräisen kollektiivisen turvallisuuden mies Litvinov on saanut mennä. Hän on propagandatehtävänsä suorittanut – mauria ei enää tarvita. Nykyisen todellisuuden edessä vaatii Stalin Neuvostoliitolle suurempia ja varmempia takeita kuin mitä Kansainliiton Peruskirjaan nojautuva keskinäinen avustussopimus voi antaa.”

Lähettiläs Yrjö-Koskinen oli niin tuskastunut tiedonhankinnan vaikeuteen, että arveli kesällä 1939 hyvin joutavansa lomalle. Tukholman-lähettiläs J. K. Paasikivi hämmästeli ratkaisua päiväkirjassaan 23.7. ”Yrjö-Koskinen Moskovassa lähti lomalle. Se on merkillistä, keskellä tärkeitä asioita. Ei ole miehellä oikeata katsantokantaa. Onneksi on [K. G.] Idman vapaa ja hän menee hoitamaan Y-K:n viran. Y-K on passiivinen. Hänen olisi pitänyt ajatella, miten saataisiin välit Wenäjän kanssa parannettua. Mutta hän kuuluu olevan laiska ja ottaa asiat myös virkamiehen kannalta. Tai ehkä hän on sairas mies. Se on eri asia, jos niin on laita.”

”Asiaan täydellisesti perehtyneet henkilöt”

RAFAEL ERICH nimitettiin Suomen Tukholman-lähettilääksi vuonna 1928. Sitä ennen hän oli ollut edustajana Kansainliitossa (Geneve). Erich oli rekrytoitu UH:n palvelukseen yliopistomaailmasta, kuten moni muukin nuoren Suomen ensimmäisistä diplomaateista. Erich oli maamme merkittävin kansainvälisen oikeuden tuntija. Hän oli Rudolf Holstin ohella harvoja multidiplomatian taitajia Suomessa. Erich oli ollut pääministerinä vuosina 1920–1921. Hän oli oikeuden voimaan uskova idealisti, joka luotti kansainvälisiin sopimuksiin. Erich oli kulmikas, asioihin tunnontarkasti ja perusteellisesti paneutunut puurtaja. Diplomatia, jos sillä ymmärrettiin sulavuutta ja muiden huomioimista, ei ollut hänen vahvin puolensa. Tasavallan presidentti Lauri Kr. Relander merkitsi päiväkirjaansa: ”Jokainen on selvillä Erichin tietorikkaudesta, mutta diplomaatilta vaaditaan muutakin ja sitä häneltä puuttuu hyvin paljon.”

Erich käytti juristitaustastaan huolimatta yleensä kohtuullisen selkeää suomen kieltä. Tammikuussa 1935 hän kuitenkin aloitti Ruotsin sisäpolitiikkaa käsittelevän raporttinsa niin koukeroisesti, että siitä on vaikea löytää ydintä. ”Hallitus näyttää suurin piirtein katsoen voivan jommoisellakin tyydytyksellä rauhallisin mielin katsella lähintä tulevaisuutta, ei tosin siinä mielessä, että kritiikkiä, kirpeätäkin, tulisi puuttumaan, taikka että hallitus jäisi hyökkäyksiltä turvatuksi, vaan sikäli että vastustajat tuskin voivat löytää ja tuskin etsivätkään sellaista yhteistä pohjaa tai yhteisiä suuntaviivoja, joita myöten kävisivät taisteluun.”

Maaliskuussa 1935 Erich raportoi Suomen kielikysymyksen mahdollisista yllättävistä vaikutuksista. Lähettilään mukaan ”yleisellä tasolla”